

IV

REFLEKTION KRING ETT PROJEKT I TVÄRVETENSKAPLIG SAMVERKAN

*Ingalill Nyström, Johan Knutsson
och Anneli Palmsköld*

ANTOLOGIN AVSLUTAS MED en reflektion över forskningsprojektet och dess genomförande. Ett särskilt fokus ligger på projektets tvärvetenskapliga utgångspunkt och vad ett sådant perspektiv innebär för formuleringen av forskningsfrågor och för projektets möjliga resultat. Vi vill också peka på några tänkbara fortsatta spår att följa och dela med oss av erfarenheterna av att arbeta i en interdisciplinär forskningsmiljö med ett tvärvetenskapligt synsätt och innehåll.

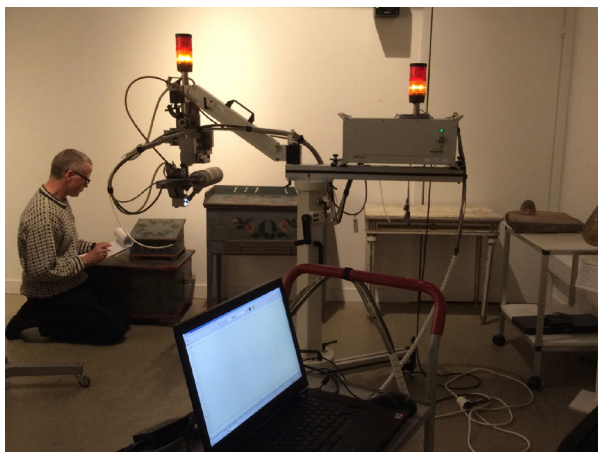
4.1

DEKORERADE INTERIÖRER I HÄLSINGEGÅRDAR – PROJEKTETS UTGÅNGSPUNKTER

Hälsinglands inredningskultur, den som spelade en avgörande roll för nomineringen och utnämningen av sju hälsingegårdar som världsarv, har inspirerat många forskare till både detaljstudier och övergripande översikter med perspektiv, utblickar och bakåtblickar. En av de första uppgifterna i forskningsprojektet var att åstadkomma en fördjupad forskningsöversikt för att kunna förhålla oss till den forskning som tidigare gjorts. Vilka frågor hade stått i fokus sedan tidigare? Vilka nya kunde identifieras och formuleras med anknytning till de teman som vi belyst i forskningsansökan till Vetenskapsrådet?

I projektansökan hade vi formulerat ett antal frågor som utgångspunkt, enligt följande:

1. Vilka tekniker och material har använts i hälsingegårdarnas folkkonst?
2. Vad kan verktygsspår och råmaterialen säga om tillverkningsprocesserna?
3. Vilka var hantverkarna och vilka skillnader kan iakttas mellan lokala hantverkare och skråbundna hantverkare beträffande estetiska preferenser, val av material och teknik?
4. Vilken betydelse har hantverksprocesserna, geografisk lokalisering, ekonomi och kultur haft för tillverkningen och utformningen av föremålen?
5. Hur kan mönster, dekorationer, motiv och kulörer i dessa interiörer förstås utifrån ett symboliskt, ekonomiskt och kulturellt perspektiv?

↑↑ **Figur 1** (4.1.1): Arkivarbete i fält. Johan Knutsson och Anneli Palmsköld går igenom arkivhandlingar från Loos kommunarkiv. Foto: Ingalill Nyström

↗ **Figur 2** (4.1.2): Arbete i fält. Liv Friis, Ingalill Nyström och Kaj Thuresson analyserar resultaten av naturvetenskapliga analysmetoder. Foto: Anders Assis

↑ **Figur 3** (4.1.3): Dokumentationsarbete i fält. Johan Knutsson dokumenterar ett bemålat skrin. Foto: Ingalill Nyström

→ **Figur 4** (4.1.4): Analysarbete i fält. Susanne Wilkens arbetar med FTIR. Foto: Ingalill Nyström

Genom samarbeten mellan forskargruppen och lokala och regionala kulturarvsaktörer, samt med studenter och andra forskare, kom forskningsfrågorna att förändras, utvecklas och fördjupas ytterligare under projektets gång. Exempel på frågor som tillkom var: Hur såg handeln med pigment och färgrelaterade varor ut i Hälsingland under den aktuella undersökningsperioden? Vilka material fanns tillgängliga, hur förhöll sig dessa till det framväxande produktions- och konsumtions-samhället? Hur växte intresset för världsarvet fram? Ett särskilt fokus kom att läggas på att studera röda och blå färgämnen, hur de framställdes och användes. Ett annat fokus lades vid att identifiera och kartlägga målarna och deras skilda och överlappande nätverk. Projektet har även kommit att integreras i undervisning, examensarbeten och forskning vid såväl Institutionen för kulturvård som Malmstens vid Linköpings universitet. Allt detta har på olika sätt påverkat projektets genomförande och resultat.

4.2

HUMANIORA OCH NATURVETENSKAP I KOMBINATION

Frågeställningarna har sprungit ur ämnen inom humaniora, i detta fall huvudsakligen konstvetenskap och etnologi. Även den teoretiska överbyggnaden har hämtats därifrån. Men i projektet har forskningsfrågorna besvarats med både humanistiska och naturvetenskapliga metoder inom hantverksvetenskap, konserveringsvetenskap, kemi och fysik.

Ett generellt ökat intresse för att se och förstå företeelser i större sammanhang kräver en tvärvetenskaplig helhetssyn. Som tvärvetenskap har projektet vilat på ett interdisciplinärt samarbete både vad gäller innehåll och metoder. Det sammanlagda resultatet har gett nya kunskaper och svar på frågor som hade varit svåra och nästintill omöjliga att besvara inom ett enskilt ämne. De holistiska analyserna av dekorerade föremål som utförts har utgått från etablerade metoder inom de olika disciplinerna. Föremålsanalyser har därför inneburit allt från estetiskt inriktade analyser som handlar om kulör och form, till hantverksvetenskapliga med fokus på tillverkning och görande samt undersökningar av beståndsdelar i färgämnen. Analyserna av såväl prover som estetiska uttryck och hantverksprocesser har gjorts av respektive expert på de olika områdena. Tolkningen har vi gjort tillsammans. Om proverna tolkas av någon utan kunskap om hantverkets förutsättningar och förståelse för materialets egenskaper är risken stor för felaktiga slutsatser. Det är ofrånkomligt att specialister med olika kunskapsbakgrund ser olika saker.

Ska humaniora och naturvetenskap kunna mötas på ett framgångsrikt sätt måste olika sätt att se på kunskaps- och vetenskapsteori överbryggas. Det gäller att kunna lyssna och förstå varandras utgångspunkter och respektera varandras ämnesspecialiteter. Insikten om att det är i samverkan vi kan komma ett steg längre är viktigt. Konkret kan det

handla om att sättet att presentera forskningsresultat skiljer sig åt inom olika discipliner. Inom humaniora är det vanligt med enskilda författare till artiklar, bokkapitel och böcker. I vårt projekt anslöt vi snarare till naturvetenskapens sätt att sampublicera. De flesta artiklar som producerats, och de flesta kapitel i denna antologi, har skrivits av flera författare som tillsammans har arbetat med respektive analys, tolkning och text, alla har därmed bidragit med olika kunskaper och delresultat. Samtliga kapitel har granskats och kommenterats inom forskargruppen. Många insikter och sammanhang – inte minst i tolkningsledet – har klarnat just genom det täta samarbetet i själva skrivprocessen.

En svårighet med att arbeta interdisciplinärt är att vetenskapssamhället är strikt ämnesindelad. Det kan därför vara svårt att hitta rätt publiceringskanaler och texter kan ibland missförstås. De kan till exempel framstå som inte tillräckligt etnologiska, konstvetenskapliga alternativt kemi- eller fysikinriktade. En viktig insikt är att resultaten av denna typ av samarbeten blir något annat, som ligger vid sidan av det strikt ämnesmässiga. Genom tvärvetenskapliga och interdisciplinära samarbeten kan forskningen helt enkelt göra andra analyser och komma fram till andra resultat.

4.3

KOMMUNIKATION, SAMVERKAN OCH LOGISTIK

Vi har från början varit angelägna om att kommunicera projektet i Hälsingland – både för att sprida goodwill och för att i dialog kunna ta vara på de kunskaper som förvaltas och utvecklas regionalt och lokalt av hembygdsföreningar, hemslöjdsföreningar, museer och andra kulturarvsaktörer. Det har tack vare dessa aktörer varit möjligt att komma åt de miljöer och föremål som undersökts i projektet. Vid informationsmöten och seminarier har vi kunnat synliggöra projektet. Från december 2013 till maj 2018 har ett trettiotal olika presentationer och föreläsningar om projektet genomförts. Det har också resulterat i ett antal reportage i tidningar och radio, en film och en egen hemsida. I flera fall har målgrupperna utgjort intressenter på lokal och regional nivå.

Den huvudsakliga avrapporteringen av forskningsprojektets resultat har skett i denna antologi. Forskargruppen har, enskilt eller tillsammans med andra aktörer knutna till projektet, även publicerat delresultat under projektets gång. Publiceringar har skett i vetenskapliga tidskrifter, i bokkapitel och i samband med nationella och internationella forskningskonferenser och seminarium.

Projektet har även knutit till sig andra forskare, hantverkare och studenter, i första hand vid Institutionen för kulturvård, Göteborgs universitet, där projektet varit placerat. Genom att informera om forskningsprojektet har intresse väckts bland studenter på Konservatorsprogrammet, Ledarskap i slöjd och kulturhantverk samt Masterprogram i kulturvård som har undersökt ämnen i relation till projektet.

Arbetet har hela tiden förutsatt en närkontakt med miljöerna och föremålen på ort och ställe. Ett stort antal exkursioner och analysresor har genomförts till olika platser i Hälsingland under ett varierande antal dagar och i olika konstellationer anpassade efter de för situ-

ationen aktuella frågorna. Resorna har krävt en omfattande logistik för transport av både personal och teknisk utrustning. Utan de lokala och regionala krafterna med stor person- och lokalkännedom hade det praktiska arbetet på de olika platserna varit betydligt mer tidskrävande och komplicerat.

4.4

NYA KUNSKAPER OCH INSIKTER

I projektet har analysmetoder för såväl bindemedel som färgämnen utvecklats. Fett har kunnat särskiljas från kolhydrat och protein, vilket i sin tur gjort det möjligt att gå vidare med kompletterande analyser. Genom en direktanalys av färgämnen har specifika markörer för växtfärgämnet vejde-indigo av olika ursprung identifierats. Nu går det för första gången att särskilja exotisk importerad indigo från inhemsk indigo.

En ny upptäckt är att enskilda dekorelement ovanpå linoljefärgen i vissa fall målats med fet tempera där äggula, linolja och fernissa ingår. Insidor av möbler är vanligen målade med tempera. Tidigare har man tagit för givet att animalisk limfärg varit den vanligast förekommande färgen i kisters och skåps inre.

Några möbler har grunderats med en vit färg där bindemedlet innehåller tempera. Grunderingar är ovanliga på möbler under denna period och har ansetts vara förknippade med det skråbundna måleriet och med det dekormåleri som utvecklades från 1800-talets slut.

När det gäller interiörmåleriet på trätak är bottenfärgen vanligen limbaserad. Analyserna av de ovanpå bottenfärgen utförda dekoratio- nerna visar på ägginnehåll utmärkande för tempera. Vidare har analys- resultaten visat eller indikerat att uppspända textila väggfält är målade med äggtempera medan väggmåleri på papper utförts med animalisk limfärg och möjligen slamfärg i enstaka fall.

Beträffande pigment och färgämnen är det i 1700-talets måleri, förutom kimrök och krita, mest fråga om jordfärger som ockror samt växtfärger som indigo. Även om cinnober, mönja, blyvitt och blyglete också kan förekomma. I något enstaka fall har även pariserblått påträffats i måleri från perioden. Som väntat är variationerna stora under

1800-talet då målarens palett utökas med pigment som kromgult, cinnobergrönt, schweinfurtergrönt och ultramarinblått.

Projektets syfte på längre sikt har varit att de nyvunna kunskaperna om material och teknik skulle kunna bidra till identifieringen av riskfaktorer för förebyggande av skador. Med föreliggande antologi och med övriga publikationer vill vi nå ut med den nya kunskapen till förmån för ett varsamt omhändertagande av ett skört och unikt kulturarv.

4.5

EN BLICK FRAMÅT

När forskningsprojektet nu har avslutats kan vi konstatera att det har gett ringar på vattnet. Det har lett till nya idéer om andra möjliga forskningsområden och samarbeten. En motsvarande tvärvetenskaplig studie av bevarade inredningar i Sydsverige, Värmland, Dalarna och Jämtland skulle kunna ge ytterligare kunskaper om svensk folklig inredningskultur. Vi har också sett behovet av att med digital teknik tillgängliggöra inte bara byggnadsbestånd, miljöer och föremål utan också arkivalier och bildsamlingar för vidare forskning. En tredje uppgift som vore angelägen för att både tydliggöra och levandegöra ett kulturarv i ständig förändring, är att genom tredimensionella modeller skapa en visuell bild av hur en hälsingegårds interiör förändrats över tid.

Avslutningsvis finns anledning att erinra om ett återkommande samtalsämne i kulturarvsdebatten. I frågan om museernas överfulla magasin hörs ibland argumentet att många av de påstått kontextlösa föremålen inte anses kunna ha något att bidra med i framtida forskning, att informationen redan är uttömd. Vårt projekt bevisar att det aldrig går att förutse vilka frågor eller frågeställningar morgondagens forskare kommer att kunna ställa, inte heller vilka metoder som de kan ha tillgång till. Ett tvärvetenskapligt perspektiv och ett brett synsätt på föremål med nya metoder för identifiering, analys och datering, kan öppna för såväl nya kunskaper som för nya perspektiv och förhållningssätt.

Bokens tre redaktörer – från vänster: Johan Knutsson, Ingalill Nyström och Anneli Palmsköld – ses här på Ljusdalsbygdens museum under ett av många projektmöten.